

KİTAP TAHLİLLERİ / *BOOK REVIEWS*

Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler

Merve İrem Yapıcı, Ankara, USAK Yayınları, 2010,
ISBN: 6054030385, 564 s.

Bülent Sarper AĞIR*

Rusya Federasyonu'nun (RF) Soğuk Savaş'ın bitimi ile birlikte siyasi ve ekonomik sisteminde geçirdiği dönüşümün ayrıntılı bir analizini ortaya koyan kitap, bu dönüşüm sürecinde etkili olan farklı grupları ve bu grupların Rus iç ve dış politikası üzerindeki belirleyici etkilerini Yeltsin ve Putin dönemlerini karşılaştırmalı olarak incelenmesi yoluyla ortaya koymaktadır. Adnan Menderes Üniversitesi'nde Yardımcı Doçent olan Merve İrem Yapıcı'nın doktora tezinin kitaplaşmış hali olan bu eserin giriş bölümünde ele alınan kavramsal tartışmada realizmin devleti öncelleyen fakat dış politika eylemlerinin belirlenmesinde devlet içi etkenleri dışarıda bırakan anlayışını eleştirilerek, RF gibi önemli bir aktörün dış politikasının tam anlamıyla anlaşılabilmesi için iç siyasi ve ekonomik faktörlerin de incelenmesi gerektiği iddia edilmiştir. Kitap, bu temel iddia çerçevesinde organize edilmişken, analizinde bununla kendisini sınırlandırmamıştır. RF'nun dış politikası üzerinde belirleyici etkisi olan fakat RF'nun ancak tepkisel kaldığı ve diğer uluslararası aktörlerin inisiyatiflerinde gelişen gelişmeleri de, temel iddiası ile ilişkilendirerek çalışmaya dahil etmektedir. Böylece kitap, RF'nun dış politika yönelimlerini iç etkenler açısından incelerken geniş perspektifli bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bu yönüyle bilimsel çalışmalara kaynaklık edebilecek bu kitap, RF'nun ekonomik ve siyasi alanlarda geçirdiği dönüşüm sürecinin objektif bir değerlendirmesini sunmaktadır.

* Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi

“Ekonomik Sistem” başlıklı ilk bölümde, kapitalizmi yerleştirme çabaları doğrultusunda izlenen ekonomi politikaları, bu politikalar sonucunda oluşan ve ülke siyaseti üzerinde söz sahibi olan ekonomik çıkar grupları detaylı bir şekilde incelenmiştir. “Siyasi Sistem” başlıklı ikinci bölümde ise, dış politika üzerinde etkili olan siyasi ve askeri unsurlar üzerine odaklanılmıştır. “Dış Politika” başlıklı bölüm, ilk iki bölümde analiz edilen ülke içi faktörlerin sonucu olarak dış politikada yaşanan değişimleri ele almaktadır. Bu bölümde, ülke ekonomisi ve siyasetindeki dönüm noktalarının dış politika üzerindeki etkisi, incelenen dış politika uygulamaları aracılığıyla kanıtlanmaya çalışılmıştır. Kitabın her üç bölümünde de Yeltsin ve Putin iktidarları arasında karşılaştırmalı bir analize gidilmiş ve önce Yeltsin ardından Putin dönemi ele alınarak, söz konusu iki dönem arasında iç etkenler ve buna bağlı olarak dış politikada yaşanan farklılığın ortaya çıkarması amaçlanmıştır. RF’nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) ardılı olduğu gerçeğinden hareketle, tüm bölümlerde ilk olarak SSCB’nin son yıllarındaki gelişmeler incelenmiş, böyle bir incelemenin Yeltsin iktidarının ilk yıllarını anlamak açısından gerekli olduğu düşünülmüştür.

SSCB’nin varisi olarak uluslararası sistemdeki yerini almış olan RF, “süper güç” statüsünü kaybetmiş olsa bile, coğrafyası, nüfusu, doğal zenginlikleri ve nükleer gücü sayesinde etkili bir uluslararası aktör olma potansiyelini korumuştur. Fakat 1990’lar boyunca yaşadığı ekonomik ve siyasi dönüşümden dolayı bu potansiyelini uygulamaya geçirememiştir. Yeltsin döneminde kapitalist sisteme eklemlenme çabası içine giren Rusya’da uygulanan reformlar ekonomik çöküş ve siyasi kargaşayı beraberinde getirmiş ve RF’nin uluslararası arenadaki etkinliğini sınırlandırmıştır. Rusya’nın uluslararası arenaya etkili bir aktör olarak yeniden dönüşü, Putin iktidarı ile özdeşleştirilmiştir. 2000’li yıllarda ülke içinde sağlanan ekonomik ve siyasi istikrar, daha etkin bir dış politikayı beraberinde getirmiştir (ss.6-7). 1990’lar boyunca Batı’ya bağımlı bir görüntü sergileyen RF’nin 2000’li yıllarda uluslararası sistemin etkili aktörlerinden biri olarak belirmesinde ülke içi faktörlerin etkisi büyüktür. RF dış politikasında yaşanan dönüşümün, ülke ekonomisi ve siyasetinde yaşanan dönüşümler ile örtüşmesi, bu yargının en önemli göstergesidir.

Devletlerin sahip oldukları ekonomik gelişmişlik düzeyi ile ürettikleri dış politika seçenekleri arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır ve zayıf ekonomili devletlerin bağımsız bir dış politika izlemelerini beklemek zordur. Nitekim, Yeltsin döneminde uygulanan “şok terapi” reform programı, piyasa ekonomisine hızlı bir geçişi amaçlamış, fakat yaşanan ekonomik kriz RF’nun dış politika tercihlerini sınırlamıştır. Batı’nın ekonomik yardımına dayanan bu plan çerçevesinde, Yeltsin döneminde Batılı devlet ve örgütlerle işbirliği ekonomik istikrarın ayrılmaz bir gereği olarak görülmüş ve bunun sonucunda Rusya, Batı merkezli bir dış politika anlayışının takipçisi olmuştur (ss.15-17). Yeltsin döneminde Batı yanlısı bir dış politikanın hâkim olmasına karşın, ülke içindeki siyasi gruplar arasında değişen güç dengelerine, gerçekleştirilen seçimlere ve ordunun artan et-

kinliğine bağlı olarak zaman zaman bu Batı yanlısı eğilimin dozunun azaldığı gözlenmiştir.

Bir devletin siyasi sistemi, o devletin dış politikasını belirleyen en önemli iç etkenlerden biridir. Zira hangi kurum ya da aktörlerin dış politika karar alma sürecinde etkili olacağı ülkede varolan siyasi sistem ile doğrudan bağlantılıdır. 1990 yılında RF anayasasında yapılan değişiklikler ile oluşturulan siyasi sistemde başkanın otoritesine yönelik en önemli tehdit Parlamento'dan gelmekteydi. Aralık 1993'de kabul edilen yeni anayasa sonrasında "güçlü-başkanlık" olarak adlandırılan Yeltsin döneminin siyasi sistemi, başkan siyasetinin temel belirleyicisi haline getirmiştir. Ancak bu, dış politika yapımında Yeltsin'in muhalif grupların baskı ve taleplerini gözardı ettiği anlamına gelmemiştir. Zira ülkenin ekonomik ve siyasi koşulları sonucunda başkan sınırlandıran ordu, oligarklar, Parlamento ve bölge liderleri ülke siyasetinde etkili olmuşlardır (ss.123-144). Yeltsin'in söz konusu aktörler tarafından sınırlandırılması, zaman zaman dış politikadaki Batı yanlısı eğilimin dozunda değişikliklere neden olsa da, ekonomik ve askeri sınırlılıklar Batı ile bir cepheleşme içine girilmesini engellemiştir.

Atlantikçiler, demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisi gibi Batı değerlerinin Rusya'da uygulanması gerektiğini ileri sürmüş ve içerideki reform sürecini kolaylaştırmak için Batı ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Ekonomik reform sürecinde Batı yardımına duyulan ihtiyaç, Batı'nın bir müttefik olarak algılanması sonucunu doğurmuştur. Temelinde "Batı karşıtlığı" anlayışının yer aldığı komünistler ile radikal milliyetçilerden oluşan otoriterler, devletçi bir ekonomiyi ve otoriter bir siyasi sistemi savunmuş, Rusya'yı Doğu ile Batı arasında Avrasyalı bir medeniyet olarak tanımlamış ve Rusya'nın, Batı'ya güvenmek yerine kendi gücünü arttırması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Atlantikçiler, hâkim oldukları Başkanlık İdaresi'ni güçlendirmeye çalışırken, otoriterler ise, etkin oldukları Parlamento'nun güçlendirilmesini amaçlamışlardır (ss.146-159).

Bu iki zıt grubun dengeleyicisi niteliğinde olan merkezçiler ise, ne tam olarak "demokrat" ne de "otoriter"dir. Piyasa ekonomisine yavaş bir geçişi savunan grup, Rusya'nın, Doğu ile Batı uygarlıkları arasında köprü işlevi gördüğü görüşündedir. Merkezçilere göre, Rusya, tekrar "büyük güç" statüsüne kavuşmalı ve eski Sovyet Cumhuriyetleri'yle yeniden bütünleşmenin yollarını aramalıdır. Rusya, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) üstünlüğüne dayanan tek kutupluluğu ve ABD'nin gücünü dengeleyecek ittifaklara girişmelidir. Ancak bu durum Rusya'nın tamamen Batı karşıtı olması gerektiği anlamına gelmez. Rus çıkarlarına dayalı olarak Batılı ülkelerle pragmatik işbirliği olasılığı her zaman mevcuttur (ss.160-166). Merkezci grup, hem Başkanlık İdaresi'nde hem de Parlamento içerisinde temsil edilmiştir. Dış politika açısından bu grubun en önemli başarısı olarak Nisan 1993'de ilân edilen Dış Politika Konsepti gösterilmektedir.

Ordunun 1993 Ekimi'ne kadar Sovyet coğrafyasında Rus kontrolünü yeniden sağlama çabaları, ilân edilen Askeri Doktrin ile resmileşmiştir. “Yakın Çevre”de aktif bir siyasetin izlenmesi gerekliliğine vurgu yaparak, Atlantikçi görüşe karşı merkezci görüşü ön plana çıkaran bu doktrin, Yeltsin iktidarının 1993 yılı başlarında merkezci çizgiye kayan dış politika eğilimini ordunun da baskısıyla devam ettirdiğinin bir göstergesidir.

Ülkeye yönelik temel tehdidin ülke içindeki ekonomik çöküşten kaynaklandığını ileri süren Yeltsin Yönetimi, bu tehditle mücadele çerçevesinde özellikle 1992 yılı boyunca Batı yanlısı bir dış politika izlemiştir. Bu politika, ABD ile işbirliğine gidilmesini, NATO ile ilişkilerin geliştirilmesini ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve G-7 gibi uluslararası kurumlara üyeliği öngörmüştür. Buna karşılık, otoriter ve merkezci grupların Batı yanlısı dış politikaya yönelik tepkileri, 1992 yılının ikinci yarısından itibaren dış politikadaki Batı yanlısı eğilimin az da olsa sınırlandırılmasına yol açmıştır (ss.277-284). Merkezci bir isim olan Çernomırdin'in Aralık 1992'de başbakanlığa getirilmesi, bu eğilimi açıkça ortaya koymuştur. Merkezçilerin etkisi altında şekillenen ve 1993 yılında ilan edilen Dış Politika Konsepti, Rus dış politikasının önceliğine BDT ülkelerini yerleştirmiş ve Batı ile Rusya arasındaki çıkar farklılıklarına vurgu yapmıştır.

Nisan 1993'te yapılan referandumda halkın uygulanan ekonomi politikalarına destek vermesi sonucunda liberaller, özelleştirmelere hız vermişler ve Mayıs 1993'te IMF ile anlaşma imzalanmasını sağlamışlardır. Ancak, Aralık 1993'teki Parlamento seçimlerinden Yeltsin muhalifi güçlerin galip çıkması, Yeltsin'i söylemlerinde değişiklik yapmaya itmiştir. 1996 Haziranı'nda gerçekleştirilecek başkanlık seçimlerini kazanabilmek için Yeltsin'in Çeçenya'yı bombalama karar alması, onun yeni milliyetçi ve sertlik yanlısı eğiliminin en açık göstergesi olmuştur. Fakat Ekim 1994'teki ruble krizi, dış borçlanma ihtiyacı doğurduğu için hükümetin daha reformist bir çizgiye kaymasına yol açarak, Rusya'nın Batılı finans kuruluşları ile ilişkilerini sıkılaştırmasına yol açmıştır (ss.44-55). Bu dönem boyunca ekonomide liberalleşmenin hız kazanmasına rağmen, I. Çeçenya Savaşı dolayısıyla generallerin Rus siyasetinde devam eden etkinliği tamamen Batı yanlısı bir politikanın izlenmesini engellemiştir.

Orta Asya'yı Rusya için ekonomik, siyasi ve askeri bir kambur olarak gören Yeltsin iktidarı, 1992 yılı boyunca bölgeyle ilişkilere fazla önem vermemiştir. Ancak 1993 yılı itibarıyla Rusya'nın Orta Asya politikası daha aktif bir hal almaya başlamıştır. Bunda içeride artan muhalefet kadar, Türkiye ve İran'ın bölge ülkeleri üzerinde giderek artan etkisi, bölgede artan askeri, ekonomik, politik istikrarsızlıklar ve İslami fundamentalizm tehlikesi de etkili olmuştur. Ayrıca merkezci grubun ekonomik temelini oluşturan sanayi lobisinin, Rus malları için eski pazarını koruma amacı ile enerji lobisinin, bölgedeki enerji kaynaklarına yönelik ilgisi, söz konusu yönelimi hızlandırmıştır (ss.309-310).

Rusya, 1993 yılı itibariyle Batı'ya özellikle ABD'ye koşulsuz destek politikasından vazgeçerken, Irak ve Libya'ya yönelik ABD yaptırımlarını eleştirmiş ve İran, Suriye ve Çin'e yönelik silah satışını artmıştır. Buna karşın Yeltsin iktidarının, bu dönemde ABD'yi gözardı ettiğini söylemek mümkün değildir. Zira Clinton'un izlediği Rusya öncelikli dış politika, Rus enerji lobisinin ABD ile işbirliği çabaları ve Rus ekonomisinin içinde bulunduğu zorluklar iki ülke arasında bir kutuplaşmanın yaşanmasını engellemiştir (ss.329-333). Bununla birlikte ABD, 1990'lı yılların ortalarına kadar izlediği "önce Rusya" stratejisinden uzaklaşarak, özellikle Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Böylece 1995 yılı itibariyle bölge ülkeleri üzerindeki etkinliğini kaybetmeye başlayan Yeltsin iktidan, 1996 yazında yapılacak başkanlık seçimlerinde Züganov karşısında oy kazanabilmek amacıyla "Yakın Çevre"ye yönelik bazı girişimlerde bulunmuştur.

1996 yılındaki başkanlık seçimlerinde oligarkların Yeltsin'e yönelik desteklerinin sonucunda başkan üzerinde etkili olan generaller yerlerini oligarklara bırakmışlardır. Nitekim, Yeltsin döneminde oligarklar, Rus iç ve dış politikasının temel belirleyicileri haline gelmişlerdi. Bunun en açık göstergesi ise, Çeçenya Savaşının arkasındaki güçlerin görevlerinden alınması ve oligarkların, Çeçenya'da barışın sağlanmasında etkili olmalarıydı (ss.186-199). Oligarklar, genel olarak Atlantikçi çizgiyi savunmuşlar ve dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi amaçlayarak, bu doğrultuda NATO genişlemesine yönelik muhalefeti ortadan kaldırmaya çabalamışlardır. Bu çabaların sonucunda, Rusya ve NATO arasında Kurucu Senet belgesi imzalanmış ve Moskova, G-7 forumuna üye olarak kabul edilmiştir.

Yeltsin iktidan, 1997-1998 yıllarında "Yakın Çevre" olarak adlandırılan coğrafyadaki etkinliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Bunun en açık göstergesi, Rusya karşıtlığı temelinde biraraya gelen bölge Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Özbekistan ve Moldova'nın ABD'nin desteğiyle GUUAM adlı yeni bir oluşum meydana getirmeleridir. Ayrıca, 1997 yılında Washington'un Baltık devletlerinin NATO üyeliğini desteklemeye başlaması, Moskova'nın bu devletlere karşı ılımlı bir politika izlemesini beraberinde getirmiştir. Genel olarak oligarkların etkinliği, dış borca dayalı ekonomi politikası ve Atlantikçi dış politika çizgisi, bu kayıpların Moskova tarafından gözardı edilmesine yol açmıştır (ss.349-362).

1998 yılında meydana gelen ekonomik krizin etkisiyle oligarkların etkinliğinin azalmasına paralel olarak merkezci görüşün temsilcisi olan başbakan Primakov, dış politika yapımında temel aktör olarak belirmiştir. Bu çerçevede, Rusya, NATO'nun Kosova müdahalesine tepki olarak Barış İçin Ortaklık (BİO) programı ve Kurucu Senet bağlamında yürüttüğü faaliyetleri askıya almış ve ABD hegemonyasına karşı Çin, İran ve Irak gibi farklı güç odakları ile ilişkileri geliştirme yoluna gitmiştir. Primakov hükümetinin, başta Berezovski olmak üzere oligarkların bir kısmına karşı giriştiği mücadelesi, sistem içerisinde hâlâ etkili olan oligarkların baskıları sonucunda, Primakov'un başbakanlıktan alın-

ması ile sonuçlanmış ve bu görevden alma ile dış politikada, özellikle de Kosova politikasında bazı değişimlerin yaşandığı gözlenmiştir (ss.362-366).

2000 yılında başkan seçilen Putin'in temel amacı, Rusya'da düzeni ve istikrar sağlamaktır. Bunun için de bölge liderlerinin ve oligarkların artan gücüne karşı merkezi otoriteyi tesis ederek, devleti güçlendirmeyi amaçlamıştır. Putin, oligarklara karşı mücadelesinde tüm oligarklara cephe almak yerine, siyasete bulaşarak iktidarın gücünü sarsacak eylemlere girişenleri safdışı etmeye çabalamıştır. Buna karşın, oligarklar ile devlet arasındaki ilişkide bir dönüm noktası olarak kabul edilen Yukos Olayı sonrasında devletin büyük iş çevreleri üzerindeki tam hâkimiyeti sağlanmıştır (ss.85-105).

Putin, kendinden önceki dönemde başkan üzerinde etkili olan aktörleri etkisiz hale getirirken, bu aktörlerin yerine yenilerini yerleştirmiştir. Putin döneminde Rus siyasetinde etkili olan aktörlerin başında, ordu ve güvenlik servisleri gelmektedir. Ordunun bu dönemde etkisini arttırdığının en temel göstergesi 2000 yılında kabul edilen Ulusal Güvenlik Konsepti'dir. Bu yeni konsept, ekonomik tehditler kadar askeri tehditlere de vurgu yapmıştır. Konseptte göre uluslararası ekonomik ve mali kurumlarla işbirliğini geliştirmesi gereken RF, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, uluslararası terörizm ile mücadele ve bölgesel ihtilafların çözümü gibi konularda diğer ülkelerle ortak çıkarlara sahiptir. Böylece 1997 Konsepti'ne benzer biçimde bu konseptte de merkezci görüşün hâkim olduğunu söylemek mümkündür (s.236). *Siloviki* olarak adlandırılan güvenlik yapılarından gelme siyasetçiler, özellikle Putin iktidarının ikinci döneminden itibaren ülke siyasetinde ve ekonomisinde ağırlıklarını hissettirmişlerdir.

2000 yılında ilan edilen Dış Politika Belgesi'nde tek kutuplu uluslararası düzen RF'ye yönelik bir tehdit olarak değerlendirildi ve RF'nin, Birleşmiş Milletler'in (BM) etkisizleştirilmesi girişimlerine kararlılıkla direnmesi öngörüldü. Bu konseptte, bir yandan NATO ve ABD'nin RF için oluşturduğu tehditlerden bahsedilirken, diğer yandan belli konularda ve koşullarda bu aktörler ile işbirliğinin mümkün olduğu vurgulanmıştır. Ekonomik hassasiyetlerden dolayı Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilere öncelik tanıyan bu belge ile Yeltsin döneminde ABD merkezli olan dış politika bu dönemde AB merkezli hale gelmiştir (s.239). Bununla birlikte Putin, BDT ve Asya coğrafyasını da gözardı etmemiş, çok yönlü bir dış politika yaklaşımını savunmuştur. Genel olarak bu belge, Putin'in merkezci yaklaşımını gözler önüne sermiştir.

2001 sonrası dönemde Moskova, "Yakın Çevre" ülkeleri üzerindeki etkinliğini arttırmaya çalışmıştır. Bu dönemde Putin iktidarı, sadece ekonomi değil, güvenlik düzleminde de bölgedeki etkinliğini arttırmayı hedeflemiştir. Rusya'nın Orta Asya cumhuriyetleri üzerindeki etkinliğini arttırma girişimleri çerçevesinde Putin, Özbekistan Devlet Başkanı Kerimov'un Andican Olayları'nın arkasında dış güçlerin olduğu şeklindeki iddiasını desteklemiştir. Rusya ile yakınlaşan Özbekistan, 2005 yılında GUUAM'dan ayrıldığını açıklamıştır.

Putin iktidarının ABD liderliğindeki tek kutupluluğa karşı farklı güç odakları ile yaklaşma çabalarına karşılık olarak Bush yönetiminin izlediği sertlik yanlısı politika, ABD ile Rusya arasındaki ilişkilere gerginliğin hâkim olmasını kolaylaştırmıştır. Ekonomide yaşanan düzelme, Rus liderin Washington'u ikinci plana atmasını kolaylaştırmıştır (s.393). 11 Eylül öncesinde sorunlu ilişkilere sahip olan Rusya ile ABD, 11 Eylül sonrasında terörizmle mücadelede işbirliği doğrultusunda yakınlaşmışlardır. Putin iktidarının ABD ile işbirliği, uzun dönemli bir strateji olmaktan çok, taktik bir hareket niteliğindedir. Nitekim, 2003 yılındaki Yukos Operasyonu ve ABD'nin Irak müdahalesi iki devlet arasındaki işbirliği sürecini sonlandırmış, taraflar arasındaki ilişkilere rekabetin hâkim olduğu yeni bir dönemi başlatmıştır.

Nitekim bu dönemde diğer dönemlerden farklı olarak Moskova'nın hem ABD hem de AB ile ilişkilerine belli bir mesafe koyduğunu söylemek mümkündür (s.414). Ülke içinde yaşanan gelişmelerin yanı sıra, uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler de bu dönemde dış politikanın belirlenmesinde etkili olmuştur. Özellikle 2003 yılında Gürcistan'da, 2004 yılında Ukrayna'da gerçekleştirilen iktidar değişiklikleri ve 2004 yılında AB ile NATO'nun eş zamanlı olarak Baltık ülkelerini içerecek şekilde genişleme girişimleri Moskova'nın tepkisini çekmiştir. Bu dönemde Suriye ve İran ile ilişkilerini geliştiren Moskova, diğer yandan ABD karşıtı politikalar izleyen Latin Amerika ülkeleri ile temaslarını arttırmıştır. Rusya'nın ABD ile yaşadığı bu sorunlar, Moskova'nın Washington ile bağlarını tamamen kopardığı anlamına gelmemektedir.

Putin döneminde Batı tarafından "yönetilen demokrasi" olarak adlandırılan RF'deki siyasi sistem, ABD ile RF arasında bir dış politika konusu haline dönüşmüştür. Başta ABD olmak üzere Batılı ülkeler, Rusya'yı "yönetilen demokrasi" olmakla suçlarken, Putin iktidarı bu suçlamalara "egemen demokrasi" kavramı ile cevap vermiştir. "Yönetilen demokrasi", demokrasilerde varolan parlamento, yargı, parti sistemi, düzenli seçimler, bağımsız medya ve sivil toplum gibi unsurların merkezi otorite tarafından düzenlendiği ve sınırlandırıldığı bir sistemi tanımlamaktadır. Putin iktidarı tarafından ileri sürülen "egemen demokrasi" kavramı ise, egemen bir devlet olarak Rusya'nın kendine özgü ihtiyaçlarına cevap veren, Batı modelinden farklı bir siyasi sistemi ifade etmektedir (s.262-265). Sonuçta 11 Eylül sonrasında Moskova ile oluşan terörizme karşı işbirliğinin etkisiyle Rusya'daki iç siyasi gelişmelerin Rusya'nın iç meselesi olduğunu ileri süren ABD yönetimi, Rusya ile ilişkilerin gerginleştiği ikinci Putin döneminde Moskova'yı "demokrasi" ve "insan hakları" söylemleriyle baskı altında tutmaya çalışmıştır.

Moskova bu dönemde bir kurum olarak AB ile ilişkilerini geliştirmekten çok, Avrupa ülkeleri ile ikili ilişkileri geliştirmeye odaklanarak AB içindeki ayrılıkları derinleştirmeyi planlamıştır. ABD'nin Irak'a yönelik müdahalesinde Rusya'nın hedeflediği AB içi ayrımlaşma gerçekleşmiş, Almanya, Fransa ve Belçika gibi devletler Rusya ile beraber bu müdahalenin karşısında yer almışlardır. Putin ik-

tidarının ikinci dönemi ilk döneminden farklı olarak AB ile ilişkilerde sorunların yaşandığı bir dönem olmuştur. Brüksel, Gürcistan ve Ukrayna'daki iktidar değişikliklerini desteklemiş, bundan dolayı Moskova'nın tepkisini çekmiştir. Bu dönemde AB'nin Baltık ülkelerini içerecek şekilde genişlemesi ve Moskova'nın AB'ye karşı enerji silahını kullanması taraflar arasındaki ilişkileri daha da sorunlu hale getirmiştir. AB ile Rusya arasında yaşanan sorunlara rağmen, Moskova, başta Almanya olmak üzere "eski Avrupa" ülkeleri ile ikili ekonomik ilişkilerini korumaya özen göstermiştir.

Görüldüğü üzere, Putin iktidarının ilk döneminde merkezci bir çizgiyi takip eden Rus dış politikası, 2004 yılı itibarıyla ülke içinde ve dışında yaşanan gelişmelerin etkisiyle otoriter bir çizgiye kayma eğilimi göstermiştir. Ancak ekonomide varolan kırılganlıklar ve Putin iktidarının ekonomik çıkar odaklı politikası, ABD ve Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin devam ettirilmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda önceki döneme göre Batı'ya karşı daha sert bir politika izlense de, ilişkiler tamamen kopma noktasına gelmemiştir.

Kitaptan çıkarılan sonuç, Yeltsin ve Putin dönemlerinde varolan farklı ülke içi koşulların dış politikada değişime yol açtığıdır (s.460). Yeltsin ve Putin dönemlerinde bu etkenlerde yaşanan farklılaşma, dış politika eğilimlerinde değişime yol açmıştır. Nitekim ekonomik ve askeri çöküşün yaşandığı, merkezi iktidarın giderek güç kaybına uğradığı ve başta oligarklar olmak üzere çıkar gruplarının karar alma mekanizmasında ön plana çıktığı Yeltsin döneminde genel olarak Batı merkezli bir dış politika izlenirken, ekonomide yaşanan düzelmeyen, askeri gücün ve merkezi kontrolün tesisine bağlı olarak Putin döneminde daha dengeli bir dış politika izlenmiştir. Üstelik Yeltsin döneminden farklı olarak bu dönemde dış politika üzerinde etkili olan aktör sayısında yaşanan düşüş, dış politikanın daha istikrarlı bir seyir izlemesine yol açmıştır.

RF dış politikası ile ilgili pek çok akademik çalışma ortaya konmuştur. Bu çalışmalar, ağırlıklı olarak RF dış politikasına uluslararası sistemde yaşanan değişimler, uluslararası aktörlerin davranışları ve geliştirdikleri inisiyatifler ve RF'nu çevreleyen gelişmeler doğrultusunda yaklaşmışlardır. Bu nedenle, RF'nun dış politika yönelimlerine iç etkenlerin etkisini derinlemesine ele alan bu çalışma, konu ile ilgilenen okura daha bütünsel bir RF portresi oluşturmaya katkı sağlamaktadır. Geniş bir literatür incelemesi ile konuyu ele alan kitap, Rusya çalışmaları ile ilgilenen herkesin okuması gereken bir eserdir.